

ORBÁN LÁSZLÓ

Kazinczyhoz írt kiadatlan anyai levelek

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében (MTA KIK) őrzik azt a levélgűjteményt, melyben néhány kiadatlan, Kazinczynak írt levél is található. Az M. Ir. Lev. 4r. 183. jelzetű gyűjtemény kézirattári címe: *A Kazinczy és Bossányi család levelezése. Kéziratok 1774–1826*. Ebben három fogás (szövegcsoport) található. Az első 19 fólió kézirattári címe szerint „Kazinczy Józsefné szül. Bossányi Zsuzsanna fiához: Kazinczy Ferenchez” írt leveleit tartalmazza, ám néhány gazdasági jellegű irat is található itt. A második és harmadik fogásban Kazinczy Dienes és Miklós bátyjukhoz, Ferenchez írt levelei találhatók. Az első fogásból csak az 1810-es (illetve részben az 1795-ös), a második és harmadik fogásból pedig már mindegyik levél megjelent *Kazinczy Ferenc levelezésében*.¹

A gyűjteményből ezidáig közölt leveleket még Váczy János adta ki, az általa kihagyott tételeket a *KazLev* pótkötetei nem közölték. Feltehetően azért, mert bizonyosnak tűnt, hogy a gyűjteményt Váczy ismerte és feldolgozta. Ez részben igaz is, erről Váczy fia, József számolt be az *Irodalomtörténeti Közlemények* hasábjain:

Ugyancsak édesatyám iratai között van Kazinczy Ferenc édesanyjának nyolc hozzáírt levele, de ezek, bár hét közülük ismeretlen (az egyik 1802. II. 23-ról, a másik 1810. IX. 12-ről, a többi keltezetlen) igazi *anyai* levelek: a jóságos édesanyja gondoskodik bennük fiának testi jólétéről, vagy utasításokat küld a gazdasága vezetésére – irodalmi érdekek nincsenek, még csak Kazinczy egyéniségére jellemző vonást sem lehet belőlük kihalászni. Közlésük nem járna tanulsággal. Az egyiknek hátlapján azonban Kazinczy Ferenc kezétől *Énekek* címmel 36 ének kezdősora vagy nótajelzése olvasható. Magyar, német műdalok és népdalok – egy tót is akad köztük – s hiányosságukban, töredékességükben is jellemzők Kazinczy érdeklődésére. A jegyzék így szól: [...] ²

Váczy János a levelezés első kötetében írta, hogy Becske Bálintot, az író unokáját is megkereste az „ily irodalmi ereklyék”-et összegyűjtő Kazinczy-bizottság.³ A 2. kötet

* A szerző az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport alkalmazottja. A tanulmányt a K108831. sz. OTKA kutatási program támogatta.

1 *Kazinczy Ferenc levelezése*, 1–21, kiad. VÁCZY János, Bp., 1890–1911; 22 (1. pótkötet), kiad. HARSÁNYI István, Bp., 1927; 23 (2. pótkötet), kiad. BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, Cs. GÁRDONYI Klára, FÜLÖP Géza, Bp., 1960; 24 (3. pótkötet), *Kazinczy Ferenc művei, Levelezés*, s. a. r. ORBÁN László, Debrecen, 2013. A továbbiakban: *KazLev*.

2 VÁCZY József, *Kazinczy ismeretlen iratai*, ItK, 42(1932), 87–88.

3 *KazLev*, 1, *Előszó*, XII.

előszavának egy lábjegyzetéből derül ki a levelek bekerülésének körülménye.⁴ Becske Bálint szíves küldeménye a 2. kötet megszerkesztése *után* jutott Váczy kezébe, „úgy hogy már a jegyzetben sem használhattuk fel”. A kiadatlan levelek többsége ugyanis 1802-es, tehát éppen e kötetben lett volna a helyük. A szintén elkéső 1795-ös levelet e lábjegyzetben közölte a sajtó alá rendező. A későbbi levelek közül a dátummal rendelkezőket – az 1810-est és a testvérek által írtakat – már be tudta illeszteni a kiadássorozatba (igaz, az 1810-es véletlenül rossz helyre, az 1809-es levelek közé került, ezért adhatták ki újra a 23. kötet szerkesztői). A keltezés nélküli 1809-es levelet pedig talán nem sikerült pontosan datálnia, és a 2. kötetbe tartozónak vélhette. Az *Előszó*-ban Váczy nem részletezte a levelek adatait, csupán a fogság időszakában írt levelet mutatta be és közölte. E levelek – beleértve az 1795-öst is – ezért maradtak rejtve az utókor előtt.

Ez a kihagyás sajnos elkerülte a figyelmét a 2013-as legújabb pótkötet sajtó alá rendezőjének, a jelen sorok írójának is. A hiányra Czifra Mariann hívta fel a figyelmemet, a kéziratok leírásához is az ő *Katalógusa* nyújtott segítséget.⁵

Az alábbiakban kéziratgyűjtemény tartalmát közlöm a jelenlegi lelőhely sorrendjében, de a tételeket az időrendnek megfelelően számoztam meg. A lista után következik a kiadatlan szövegek betűhű közlése időrendben, majd évkör szerint a magyarázatok.

A kéziratgyűjtemény tartalma

I. fogás: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna záloglevelei; Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna (és egy esetben Kazinczy József) levelei Kazinczy Ferenchez (a most közölt szövegeket félkövérrel kiemeltem).

3. záloglevél: Alsóregmec, 1790. május 25., visszaváltás: 1801. november 6.

2. záloglevél: Alsóregmec, 1790. április 24., visszaváltás: 1801. november 6.

1. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna és Kazinczy József – Kazinczy Ferencnek, Alsóregmec, 1795. március 11.⁶

4. záloglevél: Alsóregmec, 1800. június 24., visszaváltás: 1801. november 6.

5. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. n. [Alsóregmec vagy környéke], 1802. február 23.

12. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, Érsemjén, 1810. december 12.⁷

6. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n., [Alsóregmec vagy környéke, 1802.] március 5.

4 KazLev, 2, *Előszó*, XXI–XXII.

5 CZIFRA Mariann, *Kazinczy Ferenc levelezése a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában: Katalógus*, Bp., Argumentum, 2014 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárának Katalógusai, 24).

6 Megjelent két részletben: KazLev, 2, *Előszó*, XXII; Váczy József, *i. m.*

7 Megjelent: KazLev, 7/1616, 146–147; újraközölve: KazLev, 23/5766.

9. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. április 21. utáni napok]

11. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1809. január 30. és február 18. között]

10. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. május 24.]

8. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. március 15.]

7. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. március 15. előtt]

II. fogás: Kazinczy Dienes levelei Kazinczy Ferencnek

13. levél: Kazinczy Dienes – Kazinczy Ferencnek, Nagyvárad, 1817. április 7.⁸

14. levél: Kazinczy Dienes – Kazinczy Ferencnek, Nagyvárad, 1821. február 10.⁹

15. levél: Kazinczy Dienes – Kazinczy Ferencnek, Nagyvárad, 1822. május 9.¹⁰

16. levél: Kazinczy Dienes – Kazinczy Ferencnek, Nagyvárad, 1822. június 10.¹¹

III. fogás: Kazinczy Miklós levele Kazinczy Ferencnek.

17. levél: Kazinczy Miklós – Kazinczy Ferencnek, Nagyvárad, 1826. január 16.¹²

SZÖVEGKÖZLÉSEK

1.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna és Kazinczy József – Kazinczy Ferencnek
Alsóregmec, 1795. március 11.

Kedves édes Fiam

Egeséged felől sokat töprönköttem ha nem 25 Febr. irot Leveled anyiban meg vigasztalt hogy már 14 napig tartott betegségedből egészen ki gyógyultál de gyenge Complecsiod egeséged felől minden kor kitségben tart nem estélé ujra betegségbe melyre Fiam Felete vigyáz azért Meltóságos Censuarius [!] Director Urat kerjed alázatosan hogy engegye meg egeséged miben léte felől engem tovább is tudósithas

8 Megjelent: KazLev, 15/3412.

9 Megjelent: KazLev, 17/3956.

10 Megjelent: KazLev, 18/4077.

11 Megjelent: KazLev, 18/4084.

12 Megjelent: KazLev, 19/4578. A levél borítéklapjának belsején Kazinczy Ferenc autográf feljegyzése (1826; 1828) olvasható Miklós feleségéről és gyermekeiről, ennek tartalmát Váczy ismerteti: KazLev, 19, 634.

Aszonyám idejehez képest hál Istennek meg lehetséges egészség van it igen kemény télvolt¹³
most már nagy a víz ezel óhajtom hogy minel előbb jó egészségben láthasalak Édes
gyermekem

Szerető Edes Anyád
Arva Bossányi Susánna

[Idáig Bossányi Zsuzsanna kézírása, ez alatt az első kéziratlap verzójának üresen maradt részén
és a következő lap rektóján Kazinczy József írása:]

Kedves Bátyám Uram!

Néném Aszony Klári is velem együtt eddig még csak meg lehetséges egészségel vagyunk, a
kis Csertsinek¹⁴ is gyógyul már a lába. én csak egynehány nappal jöttem fel ez előtt
Semjénből a hol mindjában frissek éppen a Susi lyánkája volt rosszul a Cathárusban.
Váradról hoztam vagy három latnyi Eperfa magot már most alig hiszem hogy a föld
fagya ki mennyen, hogy el vetetthessem. Kassárol is ígért Doctor Vitzay Ur holmi
különös jövesü magokat a többi között olyan termésnek a magvát is mint a tyúk
tojás, van feje is osztán olyan Barnás¹⁵ is mintha kék volna

Lasztomérből pedig Morabene gallyakért fogok küldeni ott van egy igen szép Morabene
szilva fa, hanem azok a fák a mellyeket Bátyám Uram hozatott még sem érkeztek meg
Ajánlom magamat édes Bátyám Uramnak további szeretetébe.

Regmecenn d. 11.^a Martii [1]795.

szerető Testvérje
Jósef.

[A kéziratlap verzóján Kazinczy kézírásával:]

Énekek.

1. Der Mensch vom Weibe geb.	Szakálltépő ¹⁶
2. Willkommen o silberner Mond.	kalamáris, tálca. olló
3. Der Abend sinkt.	sarkantyú.
4. Die Zeiten Br. sind nicht mehr.	kard.
5. A' viola is elasz.	Jósi képe.
6. Lukácsné.	Sághi.
7. Wer unter einem Mädchen.	
8. Goldner Mond.	
9. Mit dem nassgeweint.	

13 kemény <a> télvolt

14 Csertsinek [Átírás.]

15 Barná[.] [Átírás.]

16 [Ez az oszlop világosabb tintával.]

10. In diesen heiligen Hallen.
11. Bey Männern.
12. Azt beszéltte.
13. Minnyim legelső.
14. Elment Th.
15. Wie selig¹⁷ wer [s]ein Liebchen hat.
16. Terzy.¹⁸
17. Szirmay Jósi.
18. Livia.
19. [...] Mädchen¹⁹ zu gefallen.
20. Ej skoda Bozse.
21. Paraszt leány.
22. Forgács adagio.
23. a' szép magyar.
24. Kassa.
25. Egy pár.
26. Csötörtök.
27. [...] ²⁰ 4dik sor félbe szak. 6dik lecsap.
28. Andante [...] ²¹
29. Korcsmárosné kápolnája.
30. Isten hozzád szívem fele
31. Hol lakik kend.
32. Fülemilei monotónia.
33. Szép Lev. Eperjes 1782.
34. Böthy János.
35. [...] ²²
36. So ist Lieben ein Verbrech.²³

2.

Záloglevél: Alsóregmec, 1790. április 24., visszaváltás: 1801. november 6.

A mely 2 darab Rétemet Zelvai János Uram birt a felső réteken engetem Nemes Szatmári Józef Uramnak 100 az az Száz Vft. 10 esztendőre melyet a ki váltáskor tartozom le teni Ő kigyelme is jó szomszédtságal veni Sig A Regmez 24 Ap. 1790

Arva Bossányi Susánna

- 17 Wie <...> selig
- 18 [Bizonytalan olvasat.]
- 19 <...> [...] Mädchen [A törölt szó után világosabb tintával beírt sor.]
- 20 [A dallam íve pontozással jelölve.]
- 21 [A dallam íve pontozással jelölve.]
- 22 [A dallam íve pontozással jelölve.]
- 23 [Ez a sor világosabb tintával.]

[Idáig Bossányi Zsuzsanna autográf írása; az aláírás alatt hitelesítő fekete viaszpecsét és egy idegen kézzel nehézkesen írt, tintafoltos aláírás:]

[.]arame [.] Vágo

[A lap túloldalán Kazinczy József kezével:]

1801. d. 6^a 9^{be} kifizettem

3.

Záloglevél: Alsóregmec, 1790. május 25., visszaváltás: 1801. november 6.

Ezen Levelemmell engetem it az A Regmezi határba lévő két darab Rétemet Nagy Toronyán Lakos Latnyiiski Andrásnak 120 Vft birni 10 egész esztendeig mely sumát el jüvén a tiz esztendő le tévén magam vagy maradekom tartozik minden per patvar nélkül ki ereszteni a Rét az melyet Bodnár Péterné Aszonyomtul ezen esztendőben váltattam ki Sig A Regmez 25. Maÿ. 1790

Arva Bossanyi Susánna

Anno 1790. Die 25. Maÿ

[Idáig Bossányi Zsuzsanna autográf írása; az aláírás alatt fekete viaszpecsét; a lap túloldalán Kazinczy József kezével:]

1801. d. 6^a 9^{be} kifizettem

4.

Záloglevél: Alsóregmec, 1800. június 24., visszaváltás: 1801. november 6.

Ezen Levelem melet engetem Legenyei Lakos Sándor Györgynek azon két darabka Fertonos Rétemet hasznalni melyet most leg közeleb Kotsi József Uram birt 50 az az ötven Rft. melyet ha kezemhez veni akarnék az 50 az az ötven Rft. le teni tartozom magam is Maradékot is Sándor György valamint edig minden esztendőbe 10 garas Fertont fog irete fizetni Sig A Regmez 24 Jun. 1800

Arva Bossányi Susánna [mpr.]

[Idáig Bossányi Zsuzsanna autográf írása; az aláírás előtt és alatt Kazinczy József kezével:]

1800. die 29^a Junii a Fertont meg hozta
Kazinczy József.

[A lap túloldalán szintén Kazinczy József kezével:]

1801. Nov. 6kán kifizettem

Édes Fiam

Már it is elég a baj meg irta Jósi mit tett Fay én nyughatatlanul várom a Parantsolatott Az Büdöskuti Uram elen fojtattott Protsesusba Angeralni kel szükséges képen it a magunk Ladajaba tanáltuk a genelogiat [!] György Kristóf megint Kristóf István és János erül irj mingyárt Szördemetere ha úgy nem járt é mint én Faival Nintsené vége és ha nints mikor lesz újra a per fojamatya hogy akora mindenel készen legyünk a semjeni embere Szász el viheti mingyárt a levelet nem is kel halasztania jó lesz é Fiam én és Péter vasarnap Beretőre megyünk a mi it van el viszük és ot ki dólgozák Már Dravetzki Jósinak is irt András tsak vége ne vólna még

Az Istenre kílek Fiam el ne felejtkez 15 Mart.rul bár²⁴ tsak a Legalisok jüninek el adig had mulna el veszen meg a K hamis Lelke a Procuratoria ot van Gabornak az Istenért el ne felejtsetek Mihályfalván is az nap van a mikor Debretzenbe kel Compareálni²⁵ ezek a bajok a mi én rajtam van tsak a Plenipotentiad volna ot mert it nem leltük Hat Bárányod van de van nagy hó most is szakad az estve már 35 Rf. kirték a szinát Hát ot mit csinál a Guja a Vice Ispány Tavas²⁶ szalmáját nize meg Nyiri és irj az eötsimnek meg ne szurulyon a marha Fiam.

A Muftitt Gyurka hizlalná meg agyon egy egy kis abrakot néki vakarnák mert senki nem lát hozá.

Gyurkát ha ruházni akarod ot a Pinz ha van a hol meg varatni e legyen akaragod szerént. A Kotsit ipen most huzák ki be küldeném ha jó ut lene.

Nyiri dolgoztason a Fát a mi el adó el agya jól pedig az első vágáskor ött szál marat az erdőn haza vitese

Nem tudom vágnaké még ot töbet Nyiri vigyázzon hogy egyik Urnak²⁷ is másik miat rövidséget ne tegyenek azok a jó erdő Birák a Kerülőket is meg szólongasa a karámiakat az erdőn való szabados járastul el tiltsák ne engegyik

Édes Fiam mit tsinálsz veszödöl mint én van it egy roszt szakáts semire való még is tsak azt szeretné hogy jónak mongya az ember a rosztat.

Leni jól viselye magát úgy a szolgáló és minden. Tudosits Fiam

Jósi még nem mehet mert fiscumoc jönnek s Péternek ot kel lenni de az után menek

Cséfáni²⁸ az el mult gyűlésbe rezignalta a Doctorsagot, Már Ur Dienes válaszolt é szeretném tudni Ély és a Perek leg első el ne buktasanak valahogy el ne felejtkezetek rula.

24 bár<.>

25 C[.]pareálni [Átírás.]

26 [Bizonytalan olvasat.]

27 Ur <a Más>nak

28 [Bizonytalan olvasat.]

A Leveleket bár senki se láta volna filek valamék szemtelen oda ment ujság látni s el sem lehetett dugni

Ély édes Fiam óhajtya a te sok Buba Bajba vesződő szerető

Anyád

A B S

Még vissza nem jöt

a Lovam 23 Febr. 1802.

6.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek

h. é. n., [Alsóregmec vagy környéke, 1802.] március 5.

Édes Fiam

Ma vetem Leveledet te is tudom ha edig nem is de ezen levelem vételeig veszed aba eleget irtam Most is tsak azokat kelene irnom A legalisok it vanak reménlem Kövér Urnak most kedve nem telik alig is várom a Tudósítást rula Akasza fel magát a Gaz ember Jósi megyen Jósef napra oda ha lehet Pistával tsak azért hogy bátrab lesz a Legény ugy el jüvén mind maga ugy Péter is ir Már a más [héten írt előre]²⁹ Ragályi Jósinak a Fát sem vágják le egytsere Rehdeyvel szóltunk most is ő ugy látom ugy akarja mint mink Uram Isten agy jót jót Fiam

Haragszik Dienes vagy mi már szint ugy félek az ujabi egyenetlenség miat

Minek eszel gabona kenyeret magadat is szenvedtetni más is mit mond olyan nagy urak közt lakván a Tiszteségek[kel modon]³⁰

It a Fát el végezik a Héten a Mólnárok faragni be inditom 15 körül hogy ot faragjanak Majd ot is bé jün az epites ideje

Gyurkának akor mindent be küldök már ma vetem [primet]³¹ a Josieval együt ipen Ujhejbe vevén a Levelet

Nyiri mindenek felet az erdő Bírák és Kerülök tselekedeteire vigyázon olyat ne tselekegyenek a mi nem kel

Az Almosdi Sidónak meg kel mondani hogy ha be megyek akor az én jóságomrul is végezek vele mert fejb szeretném adni

A gabona lisztett haza vittéké Otomanybúl

Kójjra irni kel Fiam a szőlöt ültese van Piz nála a Ber h[.]zat³² kötése meg mig a nagy dolog bé nem jün

29 [Bizonytalan olvasat.]

30 [Bizonytalan olvasat; az utolsó szó későbbi beszúrás.]

31 [Bizonytalan olvasat.]

32 [Bizonytalan olvasat.]

A csap szék mészár szék halászat Arendáját a kezéhez hajtsa ne Bolondozon Szabó Péter Nyiri Kertek igazítasan mi mind igyekezen Bár tsak láthatnának már Josi Mali Pepi csókolnak velem együt

5 Mar.

Sze A

A B S

7.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek,

h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. március 15. előtt]

A mely sódart Leni³³ az utra főzöt igen jó vót szép veres is egy szóval jól vólt saletromozva tsak az a hija vólt hogy széjel főt és a vizét a melybe főt meg nem sózta szegény gyáva Főzes magadnak mert gustusal lehet eni s ha mást nem főz jót akor segítség lesz a jó lakásra de magadra vigyáz Fiam hogy ugy ne járj mint Brevakné szegeny a ki az új szakáts sótalan Toló fankjátul nem tudom meg nem halé.

2 vana Turót küldök a kitsiny felig [...búl] van jó mindenik Léni ki ne vesztegese a Papanak egy jó Tányeral agyon a nagyubúl

2 sák igen jól örölt Lisztett küldök eszt töltsék a konyha melet való Kamarába szép tiszta mosot káposztás Hordoba 2 vékát szitályon meg maga mind korpáját ugy Dertséjét csinálja ki ugy osztán fátyol szitán a Langját mert Pitylélni nem lehet senkit a Liszt-hez ne ereszen mert kapnak kenyeret is aból süsön ha töb kel töbet is vehet jól lakni mindenek de másnak adni és el lopatni vigyázon Leni

Komlós Korpa

szaraztoval bé takarja³⁴

2 sák Lentsit is visznek 1 vékát adas Fiam Susinak 1et a kamarába Asztalra főzni a töbit bé kel Petsételni ki ne töltsék és a szin kamarába a Ferslágokra fel rakni a sákokba kár ne legyen mert ók semivel sem gondolnak

Nyiri szalonát Hust gyakran meg nizen meg ne penyészegyen a Füstbe valót jól Füstölye a Kótsa ben ályon mindenek tsak a Konyha Kamarájé legyen Leninél

1 Tona ugorkát is küldök igen jó tsak el ne rontsa nyitva ne tartsa s anyit vigyen a menyit kel

[A levéllap üres hátoldalán Kazinczy feljegyzése következik:]

27 Febr. volt a' pénz

136 Rf. 4x

kétszer érő tengeri. Jó helyre tenni.

33 sódart <az> Leni

34 [Ez a két sor az előző bekezdés elé a lap szélére van utólag beírva 90°-kal elforgatva: a beszúrási helye bizonytalan.]

Nyiri eleget vessen mindent.
és ne sűrűn mint tavaly
Szőlő karót 6, ezret.
Terminust Mihályf[alván]³⁵ és Debr[eczenben]³⁶ observálni
A...i atyafiakkal szépen.
pujka, lud meglegyen.
2 vanna túró. a' nagyobból egy jó tál.
2 zsák szép lisztet a' kis kamarába mosott
kaposztás hordóba. 2. vékát szítáljon
meg; korpáját derczéjét csinálja ki
falyol szitán szítálja.
2 zsák lencse. 1 véka Susinak. 1 véka a' kis kamarába
a' többit lepecsételni; a' Szín kamarába a'
Ferslagokra. A' zsákra gond legyen
Nyiri a' húst megnézzé a' Kolcs benn álljon.
[Jókef] Abrahám [szabadépi...]³⁷

8.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek
h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. március 15.]

Kedves Fiam

Ma 15 az a nap a melyen kezdetik a veszedelem ha még egyut van a Tábla a Dieta miat
Tsak aszt halanám már a Barna Pali el fogatattasa után hogy K fel Akasztatta maga
magát
Jósi tegnap el ment Jósef napjára oda a hova te is sürgeted én tsak Demjénevel és a most
lábongó Breváknéval vagyok, a kis kedves Mányimal és Pepivel mert még érete senki
sem jöt én pedig nem megyek se hova se kedvem sem ut nints
Otomanyba is zab kel³⁸
Az én szomszédom a Jósi Cassarul ki jöt napon a fogásaid elen Protestátsiot adot bé
melyre Komjáti Miklós mingyárt Reptestált és így már a Kortsmán³⁹ is vóltunk a
mint András is írja *Bolond* de ide nem jün hála Istenek ez jó még is⁴⁰

35 [Bizonytalan feloldású ligatúra.]

36 [Bizonytalan feloldású ligatúra.]

37 [Ez a bizonytalan olvasatú sor a lap szélére sötétebb tintával beírva, 90°-kal elforgatva.]

38 [Ez a sor az előző bekezdés elé a lap szélére utólag beírva, 90°-kal elforgatva: a beszúrás helye bizonytalan.]

39 [Bizonytalan olvasat.]

40 [Az „ez jó még is” e bekezdés utolsó szavai alá és a következő sor fölé van beírva utólag: a beszúrás helye bizonytalan.]

Ipen most küldök Mihalyiba Sebökért a kivel a Fögyeit ki adatom tsak magamtul mert Ő nem sürgeti Jósi a mi Mapainkat el hozta az övé ot van Blaskonál nagy hével level kapá It a Retenetes nagy viz és sár semit dólgozni nem lehet fánk van és mind meg is faragva Deszkánk is Kassán⁴¹ sindelyünk is Radvánba Meszet is tsak hoznak Pizert Kövünk is van már 90 öl de mind a Bányába Fiam e leg keserveseb mert a vetés is nehéz lesz A Házat fel alitam Bednyakne Asz melet.

Ot is vetni kel legaláb 70 köből zabot Nyiri jól osza a Földet Nem másnak agya a javat s az emberek közt is igazat tegyen mert már ebe Ő nem tud. egynek sokat másnak keveset úgy is kék leni de a jó embernek töbet mint a roszab ér. Szó fogadatlanabnak ere Fiam vigyáz En menék ha közel vólna de mesze van it is szükség van reám Mit csinályak nékem nints [...] ⁴²

Az epitesrül irsz fiam az jó de mész nints ezért Dienesnek kel irni hogy 20 köblöt külgyön minél eléb úgy oztán lehet nem tudom mi van ot a gödörbe

Én le küldöm Istókot a jövő héten hogy a Házat rontsak Aklokát mi öszve ne rontsák [!] mert a lesz az ujba de a Dohánt hova teszik ez is egy baj hanem⁴³ ha a szín kamarájába ez is menyi bajal esik hát még tsak káral is ne

A Fa Faragásra fedele meg kötésére embert kel ot fogadni majd ha be megy Istók bár tsak a kerendák vólnának jók a mi most felül van Édes Fiam fojosóját levetném én hogy lene már az hogy a Leány szobája alat egy Pintzetske úgy hogy inet az Aklokrol is belé lehetne látni tsak jót csinályatok Fiam és egyenes mertékre a mostani magam Házaval Boda mit csinál már Büné kezd leni nem szeretem a kárt

Már nints hideg mihent fiatsik a Disznó jegyezek ki kié én veled maradok ha le megyek ki adom néked is de most aszt sem tudom menyi van de job ha jegyes

Nyiri a Fa árát bé vegye Bojtorjántul az epiteshez kel Hát fa van é még el adó

A Szölö munkarul Szabó Péternek jó rendelest teni és vagy 10 Vf. adni jól emberül és jókor téttese a munkát a most ki betsült szölöbe is jól metzesen kár se legyék ki se nevesenek Menj el Fiam vagy egytser vid el a Papot is jaj jaj be jó vólna nyugodni

Jósi Cassa felé ment vásárolni Gyurkara és Rehdeyennek kotsit mert Szent György napra Debretzenbe megy Lajoshoz jaj be jól járt Szaklanyi Uram velem is tégy oly jól Én küldöm le a szekeret minél eléb lehet tsak az ut engegye

Leni jól viselye magát szép keszkenőt kötött visznek néki de bár tudná ki alá milyen ágyat vesen Minden tisztán legyen akar vagyok ot akar nem Kár le legyen dolog is ha [kél]⁴⁴

Fiam mind jó a cseléd de a szólgálorul sem jó sem rosz tsak a Teheneket el ne rontaná Lud tojás is lene

[...] [va]lamit Pestrül

[...]

[...] ⁴⁵

41 Cassán [Átírás.]

42 [A lap alja le van vágva, így legalább egy sor hiányzik; a sor első szava megmaradt, ez a „nints”.]

43 [Bizonytalan olvasat.]

44 [Bizonytalan olvasat.]

45 [A lap alja le van vágva, legalább három sor hiányzik; az első sor utolsó másfél szava megmaradt, ez a „[va]lamit Pestrül”.]

It sem Buza sem gabona nem kél mindenek le le ment az ára hát ot tám ot is ugy járt
a Bor A Marhának vólna A Sertést ha el agyák sem bánom mert Piz kel de Drágan
Rehdeyné 20 Vf. adat 40 Hordót azért el tarthata Tegnap atam a mandolat ki ültetni
Miolta el jötem mint banak az erdővel fával nem tudósitattál eszt nékem pedig tudni kel a kerü-
lök mit csinálnak az uj kerülő mindég az uj vágasba vané a mint kötelesege s végeztett⁴⁶

Eperjesivel lehet végezni agya meg minden költségem és irásba declaralya hogy ebül tett
az Ajtókat napal a mint el vite vigye vissza

A Bironak – – – 21 Rf. 30⁴⁷ X.

A Procatornak 15

az Inquizitsió es exhibitsio és Varadig a Josi forspontya – lehet 15 Rf. de utána nem kel
jájni a kötést keményen kel meg irni jaj jaj de Boldog a kinek enyi baja nintsen⁴⁸

9.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek

k. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. április 21. utáni napok]

Kedves Fiam

Most már

öröm Anya

vagyok csak

erezni hagynák⁴⁹

Leninek egy
cipőt küldök
de mind [... ...]
ne hajtsa 6dik pár
már ez és egy csizma⁵⁰

Istvánt it tanaltam a ki Regmezürl jöt és igy az edig való Tittkot felszabaditatta továb már
nem tittok engem is egészen nyugodalomba tett a bizonyosága a dolognak Nints egyéb
hátra hogy aszt mongyam az egek álgyák meg őket mink pedig minyajan legyunk jók.
István viszen Lakatokat mert most is egyik Szuszkon nints mindent bé kel zárni még az
üres görékat is a költsokat Fiam zárd el

Tengerit meg mérve a nagy Házba töltsenek fel irni menyi ki számlálni hány napra való
3 vékajával napjaba Leni maga elöt agya ki és ot is legyen ahol ki töltik reá ér még
othon nem lesz el eszt más kip ne tselekegye ha a Lizzett el hozák egy nagy Hordót

46 [Ez a két bekezdés található a csonka második lap első oldalán.]

47 [Bizonytalan olvasat.]

48 [A levél bizonyára csonkán maradt fenn, hiszen az elköszönő sorok is hiányoznak.]

49 [A levél szélére, a megszólítás mellé utólag más tintával írva.]

50 [A levél szélére, a megszólítás mellé utólag más tintával írva.]

ugyan ot a nagy Házba töltsön meg Nyiri Ur eből Susinak a többit a Kis Kamarába töltsék, el zárva legyen minden kúlt Tsak a nagy Házé és konyha kamarájé legyen Leninél de e se heverjen imit amot⁵¹

Konyhát Jég vermet Lakat alatt tartsa nem nyitva mindent

Ha haza jössz Fiam akkor a Papnak kel adni a zárt Kultsokat a Hordót Lisztel tele kel akkor tölteni az evő Kamarába 1 véka Kását 1 véka Tattárka darát bé vitetni s bé zárni a Leának meg mondani hogy a Kults⁵² mindég a sebjebe legyen

Ha meg kotlanak a Pujkák jó Feszekbe ültesek Susi nize meg mikor ültették jól hozá lásának A Kendert törje a szolgáló és aszt el ne kapkogyák

Antal Ferentz beszélék Sári viratig már kapja a Fergatsot⁵³ bár eszt látná az a Vitéz Gazda a Disznó

Beszéltesd el Gyurkával hogy járt a Fusuével⁵⁴ a mint ezek mongyák most nem régen

A szolgálónak a Zi Mihály Fia a szeretője a mint ezek mongyák Nyiri Uram Házához ne járása őket Már első éjel sem hált othon aszt mongyák ezek estvénkint is tsak futkosot⁵⁵ ki aszt beszélék ezek bé kel hivatni Fiam Gazda [és] Leni előtt,⁵⁶ Ugy meg kel néki mondani hogy ezeket el hagyja

A Konyhámruól ételt egy Kanálal is ki vini a Falura nem szabad a Nyiri Leányát ki inditsa Leni mert már ez is tsak ot ült vólna ezekre gazda Uram tsak vigyázon ha a K[.]t⁵⁷ a mi más tseléde vólt hirem nélkül el vete

Az Ugarlást így osza ökeme

Az ördög árka alatt való Táblát mind magamnak egész az urbariális Földekemig még a [Turós Satskó]⁵⁸ földet is magamnak

A Csonkaba a kit Keserüi Szilagyí és még más Keserüi ember fel tört magamnak

A Móka hátan a hol ganajoztak magamnak

Aval átal elembe való Táblát és a Csonkába való régi földeimet az embereimnek igazán nem meg tsalva őket mert már ez is meg eset hogy némelyikének egy tsepet sem adot a gaz ember eszt a szájába kel jól adni

A Cselédnek a Csonkába hagyon maganak is mert nekem nem hagyja mint szokta tsak tovább A Kert garagyaját meg tsinálya töviset hordason a falusiakal is a Dohány földet ki osza nem mindég tsalva pedig E meg lévén A Móka Hátan a ganajat ki hajtván minden gyalog embert el hányasa de úgy hogy mindenüt el terítsék mert az semi jó és rendes munkát teni nem akar

51 [Ez a „Tsak a nagy Házé” kezdetű mondat részben a lap legaljára, részben a levél szélén, 90°-kal elforgatva, az előző sorok mellé utólag van beírva.]

52 a <Kúts> Kults

53 [Bizonytalan olvasat.]

54 [Bizonytalan olvasat.]

55 futosot [Emendálva.]

56 Gazda *el* Leni előtt, [Emendálva; talán először „Gazda előtt”-öt akart írni.]

57 [Bizonytalan olvasat.]

58 [Bizonytalan olvasat.]

Az Udvaromból sem fát sem tsutkát senkinek hordani meg nem kel engedni mig a fa
vágás bé jün meg szorulunk
5 darab fa van a Sectsioba még azt vetese bé
Irtam Fiam eleget mert szükség van reá a Bereseknek meg kel mondani hogy ara fa és
egyéb Tolvajokra vigyázanak
Az István cselegyének Bért egy egy meszelyt de Gyurka⁵⁹ ne legyen a kultsár

10.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek

h. é. n. [Alsóregmec vagy a környéke, 1802. május 24.]

Édes Fiam

Jüj minél eléb mert it meg vala a sok violentzia Keden el jöt P a Tisztartójához ment a
Gazdát oda kütem köszönteni és aszt jelteni hogy nehezen veszem hogy ide nem jöt
a Tisztartaját ide küte az erdő Mapáirt aszt oda atam el vite Csörgöre ment hálni más
nap által jöt és az erdőt szölöket járta meg it is vót nálam és it hol mi Defecultosocat⁶⁰
tett melyre montam az executsio mindent reguláz én valamit tülem a biró el vet
semit sem bántok elenben a magamét nem engedem a Mapát nézte utójara aszt fe-
lelte a Proportsio mindent meg csinál a melyre én eszt feleltem leg job is ara hagyni
de ő nem hata Leskót V[...]át⁶¹ Galgotsit Huzta vonta⁶² végtére ezek letek belöle a
Gresli melet levő Rét mely enyém egy darabot én fel töretem oszt ki vetette kölesel
Csötörtök délig dél után Péterhez ment Ujhelybe és kérte agyon reá Comisiot ő is de
aszt nem kapot Ma szántatya a földet a mely Mikóhaza fele a Háza meget van
el ment⁶³ a Serhazhoz Dupahoz⁶⁴ és veres vargahoz hogy nékem Uréra ne menyenek a
nagy sidonak meg parantsolta hogy a Pintze az Ő főgyén van nekie Arendat fizesen
de azért én hajtottam mingyárt más nap a vén vakal is ugy bánt
Pénteken 10 ekét a kender földembe küldöt ki veretem a Gazdával Comisiom melet az
uj háznak is Tapasztokat álitatt azt is ki veretem van baj elég de ot senki ne tugya
jüj⁶⁵ Nagy Gaboral mert it ő kel hogy meg 14 Jun. kezdödvén a Ficsumoc akora
czitáltatthasék it Nints nyugodalom Édes Fiam jüjetek hamar Jósi ma ment Balajtra
én nagy nyughatatlanságba epedek
Meg Parantsolta hogy a mit az el mult éjel fel keritettek⁶⁶ aba oszlopat csinalyanak és a
Deszkára az ő nevit írják de azért ha ugy tanál törteni le repül nevel együt csak

59 gyurka [Emendálva.]

60 [Bizonytalan olvasat.]

61 [Bizonytalan olvasat.]

62 [Bizonytalan olvasat.]

63 <Pénteken el> el ment

64 [Bizonytalan olvasat.]

65 juj [Emendálva.]

66 keritette! [Emendálva.]

Gábort az Istenért kérlek mert it a leg nagyub veszedelem Ez a kotsis mingyárt jüjen
visza hogy mikor jötök édes Fiam tsak Tittok legyen
A Leveles Ládát Petsiteld bé a kultsát hozd el a Padrul Husz⁶⁷ Szalonát vigyenek az evő
Kamarába s ugy a Papnál kel hagyni az elzárt Kúltsokat vagy 10 f. is
Az a Huntsfut Nyiri dólgoztason Leni a kertbe⁶⁸ mindene legyen gyomlajanak Kendert
törjenek egy szóval mindent csinályanak jól
Bártsak Semjenbe lelne ezen Levelem
ély jüj az Istenert
Hetfön 8 orakor regel Tsak Gabort az Istenért

[A levélpapír külső oldalán 90°-kal elforgatva:]

Minden fele Pásztornak
jó rendelést kel teni
Ha az élet még ki nintsen
merve azt a Pap maga
előtt mérese fel

[Egy kisebb cédula két oldalán:]

Ha Filep egy jó szekér Deszkát hozna Bujig a Ház héjárul s ot rakná le a Krainik hazanal
a jó volna Mert oj rozszakat vetek Cassán hogy Dienes még 200 szalat vegyen

Sóra Pészt kel hagyni M[...]tznak⁶⁹ kel érete meni a Pap irjon a Sónak

11.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek
h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1809. január 30. és február 18. között]

Édes Fiam

Szunyog tegnap feljöt Toronyára Ersók Pujkákat küldöt általa abul küldök Néktek is és
Riskasat Gerslit is a milyen de ugyan rut már magam eljüvén csak Sejmi vete
Miklósne Levelét tegnap vetem a kis Leánya meg hólt 28 Januariusba maga a kis Fiával
már régen ki ment Pásztóra a Felesége is edig remenlem ki ment a mint irja Csokolak
minyájakokat

Sze A
A B S

67 Husz<t>

68 kerbe [Emendálva.]

69 [Bizonytalan olvasat.]

JEGYZETEK

1.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna és Kazinczy József – Kazinczy Ferencnek
Alsóregmec, 1795. március 11.

KÉZIRAT

Eredeti elküldött levél, több kéz írása: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 3. tétel. Melléklet: nincs. 2 f.

MEGJELENÉS

1. Bossányi Zsuzsanna és Kazinczy József levele modernizált átírásban az *Énekek* c. lista nélkül: KazLev, 2, *Előszó*, XXII.
2. Az *Énekek* c. lista: VÁCZY József, *Kazinczy ismeretlen iratai*, ItK, 42(1932), 87–88.

MAGYARÁZATOK

A levél több szövegrészből áll: Bossányi Zsuzsanna és Kazinczy József közös levele, amely a keltezésben megadott időben keletkezhetett; továbbá Kazinczy listája, amelyet két különböző színű tintával írt le. A világosabb sorok későbbi javítások, betoldások. A lista bizonyára a fogság idején íródott, hiszen ekkor kellett takarékoskodnia a papírral Kazinczynak.

A levél első szavaiból kiderül, hogy Kazinczynak az anyjához 1795. február 25-én a budai fogságából írt levelére válaszol. Ennek kiadásai: KazLev, 2/463, 398–400; KAZINCZY Ferenc, *Fogságom naplója*, s. a. r. SZILÁGYI Márton, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011 (Kazinczy Ferenc Művei; a továbbiakban: KAZINCZY, *Fogságom* 2011), 151–153, jegyzetek: 363.

Kazinczy fogságának eseményeiről és az érintett személyekről a KAZINCZY, *Fogságom* (2011) szövegei és Szilágyi Márton kapcsolódó jegyzetei részletesebben is tájékoztatnak, Kazinczy családtagjairól lásd a *Pályám emlékezete* kritikai kiadás jegyzeteit.⁷⁰ Az *Énekek* c. lista tételeinek ellenőrzése, azonosítása és értelmezése Csörsz Rumen István munkája, adatait hálásan köszönöm – O. L.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna (1740–1812): Kazinczy anyja.

Kazinczy József (1772–1855): Kazinczy öccse, később Abaúj vármegye tábla- és főszolgabírája.

betegségéből egészen ki gyógyultál: Kazinczy fent említett február 25-i levele szerint: „Az a bajom, a mellyet említék, szokott aranyér volt [...]”

complectio: complexio (lat., rég.), testalkat.

Censuarius [!] Director (lat.): helyesen: caesarum regiarum director, azaz királyi jogügyi igazgató: 1792–1798 között (Nyéki) Németh János (1748?–1807) ügyész és szeptemvir töltötte be ezt a tisztséget, tehát ő volt a Martinovics-per vádlója.

Aszonyám: Bossányi Zsuzsanna anyja: Bossányi Ferencné (Kóji) Comáromy Julianna (1717–1798).

⁷⁰ KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, s. a. r. ORBÁN László, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei; a továbbiakban: KAZINCZY, *Pályám* 2009), 872. skk.

Klári: Kraynik Józsefné Kazinczy Klára (1766–?): Kazinczy húga, említett gyermeke: Kraynik Terézia (**Csercsi**).

Semjén: Érsemjén (Bihar vm.), ma Şimian (R), a Bossányi, majd a Kazinczy család egyik birtokközpontja.

Susi lyánkája: Kazinczy Zsuzsanna (Péchy Sándorné) (1768–1842), Kazinczy húga. A családtörténetek egy lányáról írnak: Péchy Klári (Fényes Károlyné) (?–1811).

cathárus (lat., rég.): nátha, megfázás.

Várad: Nagyvárad.

Doctor Vitzay: Viczay József (1746–1810), kassai orvos, sebész, Torna vármegyei főorvos. Kazinczy barátja. A gróf Török Lajos vezette kassai szabadkőműves páholy egyik alapítója (1793) és helyettes főmestere (1794).

Morabene: mórabóra, mirabella szilva.

Regmec: Alsóregmec.

Énekek: a lista részben Kazinczy műveire, részben népi jellegű dalokra, részben német szerzők műveire emlékeztet, a nem azonosított utalások is efféle művekre vagy e műveket felidéző személyekre, helyekre, időpontokra vonatkozhatnak. Kazinczy zenei hangjelölése nem alkalmazott vonalrendszert, így a dallam zeneileg értelmezhetetlen (Hovánszki Mária jegyzete).

Der Mensch vom Weibe geb[ore]n. (ném.): „Az asszonytól született ember...” kezdetű bibliai szöveghelyre (Jób. 14.) Johann Christoph Bach énekelt zeneművet komponált.

Willkommen o silberner Mond (ném.): Friedrich Gottlieb Klopstock *Die frühen Gräber* (1764) c. versének kezdősora.

Der Abend sinkt. (ném.): Friedrich Leopold Stolberg *Sie an Ihn* c. versének kezdősora.

Die Zeiten Br[üder]. sind nicht mehr (ném.): szabadkőműves páholydal; egyik korai kiadása: Johann Wilhelm Bernhard von Hymmen, *Vierzig Freymäurerlieder*, Berlin, 1782, 12–15 (kottával).

A' viola is elasz: Ráday Gedeon Friedrich Heinrich Jacobi után fordított *Mezei dal* c. művének egyik sora.

Lukácsné: ismeretlen magyar dalkezdlet vagy attributív cím (lásd alább „Szirmay Józsi” dalát).

Wer unter einem Mädchen (ném.): ismeretlen német dalkezdlet

Goldner Mond (ném.): talán Johann Wolfgang von Goethe *An den Mond* c. versének kezdő szavai

Mit dem nassgeweint (ném.): Gottfried August Bürger *An Agathe* című, dallammal is terjedő versének kezdete: „Mit dem naßgeweinten Schleyer” (pl. *Singcompositionen mit Begleitung des Claviers*, Hg. J. H. Egli, Zürich, 1785).

In diesen heiligen Hallen (ném.): Sarastro egyik áriájának kezdőszavai Mozart *Varázsfuvolájából* (Schickaneder verse).

Bey Männern (ném.): Pamina és Papageno egyik duettjének kezdőszavai a *Varázsfuvolából*.

Azt beszéltte: talán az „Azt beszéli a katona” kezdetű erotikus dalszöveg, amely Szirmay Antal 1782-től összeírt *Collectio Ingeniosarum Cogitationum inchoata* c. kéziratában is szerepel (OSZK Kt. Fol. Lat. 1699, 104: átfirkálva; 204: teljes szöveggel, *Greczuláné* címmel).

Minnyim legelső: Kazinczy jambikus-rímes verse, amely több változatban és cím alatt maradt fent: *Minnyim, legelső rózsájától...; Zellihez*.

Elment Th.: Kazinczy *Elment Theréz* kezdetű verse, a keletkezéséről: KazLev, 1/436, Kazinczy – Kis Jánosnak, Nagyvárad, 1794. március 4.

Wie selig wer [s]ein Liebchen hat. (ném.): Bürger *Lust am Liebchen* c. versének kezdete

Terzy: egyelőre nem azonosítható dalkezdlet vagy cím, esetleg címzett

Szirmay Jósi: az utalás jó eséllyel Szirmay József (1765–1811), Szirmay Sándor fiára vonatkozik. Többször szerepel Szirmay Antal kézírataiban is pl. adomák hőseként. Saját daláról egyelőre nem tudunk.

Livia: egyelőre nem azonosítható.

[...] Mädchen zu gefallen. (ném.): egyelőre nem azonosítható.

Ej škoda Bozse: talán az „Ej, škoda Bože, ej, škoda Bože, Šariša” kezdetű szlovák népdal, amely Ján Kollár gyűjteményében is szerepel: *Národné zpiewanky čili Pjsně swětské Slowákúw w Uhrách [...]*, D]l perwý, sebr. Ján Kollár, Buda, 1834, 283.

Paraszt leány: egyelőre nem azonosítható.

Forgács adagio: egyelőre nem azonosítható, lassú tempójú hangszeres darab. Forgách (?) nem feltétlenül a szerzője, hanem a címzettje is lehet a korabeli gyakorlat szerint.

a' szép magyar: egyelőre nem azonosítható, talán inszurgens dal vagy Amade toborzójának („A szép fényes katonának”) eddig ismeretlen variánsa.

Kassa: egyelőre nem azonosítható.

Egy pár: valószínűleg az „Egy pár füles tallért adnék” („Bárcsak esne, bárcsak fújna”) kezdetű mulatódal, amely Sárospatakról az 1780-as évek óta adatolható.⁷¹

Csötörtök: egyelőre nem azonosítható.

4dik sor félbe szak. 6dik lecsap: a megjegyzés kotta- vagy a szövegsorra vonatkozhat. Egy sorban általában négy ütem van, így a 4. sor vége egy nagyperiódus vége, a 6. sor vége általában fél vagy egész zárlatot jelent. (Hovánszki Mária jegyzete.)

andante: zenei tempójelzés.

Korcsmárosné kápolnája: népi jellegű közköltészeti mulatónóta kezdő sora. Pálóczi Horváth Ádám és a dunántúli szabadkőművesek kedves dala volt; 1789-ben *Árion felszenteltetése* c. versét is ennek dallamára írta.⁷²

Isten hozzád szívem fele: egyelőre nem azonosítható szerelmi búcsúdal.

Hol lakik kend: „a [*Hol lakik kend Húgomasszony*] kezdetű »hegyaljai utcai énekre« Verseghy Örszike címmel írt szöveget, sőt Kazinczy a *Tövisek és Virágok* egyik jegyzetében így dicsérte ezt a *Gassenhauert*: »Nem rosszabb Duetto, mint soka azoknak, mellyeket Fortepiánóink mellett 's az Operákban hallunk.« Csokonai pedig a dallamot a *Karnyónéban* »híres párisi nótának« nevezte.⁷³ Szirmay Antal híres hegyaljai nótának nevezi, az előkerült források egy része valóban a sárospataki kollégium és a helyi nemesség köréhez köthető.⁷⁴

71 A szövegcsalád kritikai kiadása: *Közköltészet 2: Társasági és lakodalmi költészet*, s. a. r. Csörsz Rumen István, KÜLLŐS Imola, Bp., Universitas, 2006 (Régi Magyar Költők Tára: XVIII. század, 8; a továbbiakban. RMKT XVIII/8), 41. sz.

72 *Ötödfélszáz énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből*, s. a. r. BARTHA Dénes, KISS József, Bp., Akadémiai, 1953, 246. sz. A szövegcsalád kritikai kiadása: RMKT XVIII/8, 44. sz., vö. Csörsz Rumen István, *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig: Közköltészeti hatások a magyar irodalomban 1700–1800*, Bp., Universitas, 2016 (Irodalomtudomány és Kritika: Tanulmányok), 231–232.

73 HOVÁNSZKI Mária, *Csokonai és az érzékeny énekelt dalköltészet*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013, 62.

74 Kritikai kiadás: *Közköltészet 1: Mulattatók*, s. a. r. KÜLLŐS Imola, mts. Csörsz Rumen István, Bp., Balassi, 2000 (Régi Magyar Költők Tára: XVIII. század, 4), 25. sz.; vö. Csörsz, *i. m.*, 314–315.

Fülemilei monotónia: talán a későbbi 'fülemüle–filmil' vitához kapcsolható utalás.⁷⁵

Szép Lev. Eperjes 1782.: 1781. január 11. és 1782. július 2. között Kazinczy Eperjesen volt joggyakorlaton.

Böthy János (Beothy) (?–1786): Bihar vármegyei jegyző, főszolgabíró, 1783-tól, alispán, tanácsos. Szabadkőműves. Lánya Beothy Victoria, aki 1797-ben Kazinczy testvérének, a szintén elfogott Miklósnak lett a felesége.

So ist Lieben ein Verbrechen. (ném.): egyelőre nem azonosítható német dalkezet.

Ságghi: Ságghy Mihály (?–1798) a Hétszemélyes Tábla ülnöke (1785–1798) vagy Ságghy Ferenc drámafordító és író, később az egyetemi nyomda vezetője (1804–1838), a *Verseghy Ferenc maradványai és élete* c. kötet kiadója (Buda, 1825). Utóbbinak fennmaradt egy levele, amelyben beszámolt Martinovicsék kivégzéséről.⁷⁶

2–4. Záloglevelek

KÉZIRAT

2. Záloglevél: Alsóregmec, 1790. április 24., visszaváltás: 1801. november 6.

Eredeti irat, több kéz írása: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 2. tétel. 1. f., fekete viaszpecséttel.

3. Záloglevél: Alsóregmec, 1790. május 25., visszaváltás: 1801. november 6.

Eredeti irat, több kéz írása: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 1. tétel. 1. f., fekete viaszpecséttel.

4. Záloglevél: Alsóregmec, 1800. június 24., visszaváltás: 1801. november 6.

Eredeti irat, több kéz írása: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 4. tétel. 1. f.

MEGJELENÉS

Kiadatlanok.

MAGYARÁZATOK

Mindhárom szerződés Alsóregmecen kelt, az első 1790. május 25-én, a második 1790. április 24-én, a harmadik 1800. június 24-én. Mindhárom bérbé adott rét kiváltásának (valójában a kölcsön visszafizetésének) ideje a hátoldali feljegyzések szerint 1801. november 6-a, noha az első két szerződés több mint tíz, az utolsó alig másfél éves. A három rét közül az egyikről tudható, hogy Alsóregmec határában volt, a többről is feltételezhető ez a szerződő felek lakhelyéről: Legenye kb. 3 km-re van Alsóregmectől, a harmadik irat pedig szomszédságot említ. A rétek kiváltásával egyidőben a Kazinczy családnak is vissza kellett adni egy alsóregmeci zálogbirtokot a Hericz családnak, a végrehajtás e napokban történt meg. A rétek egyidejű visszaváltása azt jelezheti,

75 Vö.: KazLev, 3/569, Csokonai Vitéz Mihály – Kazinczynak, Debrecen, 1803. febr. 20.

76 Mindkét személyről: KAZINCZY, *Fogságom naplója*, i. m., 451, 299.

hogy ezek is a Hericz család birtokai voltak eredetileg, és ekkor kellett visszaadni. (Az sem zárható ki, hogy nem Hericzhez, hanem a későbbi osztozkodás során Kazinczyhoz kerültek e rétek, és ezért maradhatott nála a három szerződés is – de a családi iratokat egyébként is neki kellett [volna] őriznie, mint legidősebb fiúnak.)

A birtokrendezésről lásd az 1802-es leveleket és jegyzeteiket. Az iratokban érintett személyekről nem találtunk érdemi adatot.

Arva Bossányi Susánna: özvegy Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.

Vft.: váltóforint, papírpénz (II. József idején az ezüstpénzzel azonos értékű, később gyengébb).

Sig: signatum (lat.), kelt, keltezés.

d.; die (lat.): nap.

9^{br} (rég.): november.

Nagy Toronya (Zemplén vm.): Nagytoronya, ma Trňa (SZK), település Alsóregmectől kb. 5 km-re keletre; Kazinczyéknak itt szőlőjük volt.

suma (rég.): összeg.

Legenye (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).

Ferton (rég.): a márka (aranypénz) negyedrésze.⁷⁷

Rft.; garas (rég.): rénes v. rhénes (rajnai) forint, ezüstpénz; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár.

mpr: manu propria (lat.), 'saját kezével' (szögletes zárójelben, mert olvasható betűket helyettesítő jel van).

5–10. levél

KÉZIRAT

5. Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, [Alsóregmec vagy környéke], 1802. február 23.

Autográf eredeti elküldött levél: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 5. tétel. Melléklet: nincs. 1 f.

6. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n., [Alsóregmec vagy környéke, 1802.] március 5.

Autográf eredeti elküldött levél: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 7. tétel. Melléklet: nincs. 1 f.

7. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. március 15. előtt]

Autográf eredeti elküldött levél: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 12. tétel. Melléklet: nincs. 1 f.: első oldalán a levél, hátoldalán Kazinczy Ferenc jegyzetei. Ez a szöveg feltehetően egy másik levélhez csatolva érkezhett Kazinczyhoz, hiszen hiányzik mind a megszólítás, mind az elköszönés.

⁷⁷ *Törvénytudományi műszótár*, Buda, MTT, 1843, 155. – Online elérés: <http://mek.oszk.hu/05200/05267/#>
(A továbbiakban: *Törvénytudományi műszótár*.)

8. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. március 15.]

Autográf eredeti elküldött levél: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 11. tétel. Melléklet: nincs. 2 f. Az első fólió legalja és a második nagyobb része le van vágva; az elköszönő sorok hiánya arra utal, hogy a levél vége hiányzik, és így feltehetően a 2. fólió 1. oldala is hiányos.

9. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. április 21. utáni napok]

Autográf eredeti elküldött levél: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 8. tétel. Melléklet: nincs. 2 f. A levélen nincs aláírás és elköszönés, hacsak az „Irtam Fiam eleget” szavakat nem tekintjük annak, ezért nem kizárható, hogy a levél vége elveszett.

10. levél: Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek, h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1802. május 24.]

Autográf eredeti elküldött levél: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 10. tétel. Melléklet: nincs. 2 fólió és egy cetli.

Bossányi Zsuzsanna leveleinek átírását az alábbi sajátosságok nehezítették és okoztak olvasati bizonytalanságokat:

- a szövegekben esetleges és gyakran hiányos a központosítás, a kis- és nagybetűk használata nem következetes, így a mondatok, a tagmondatok és a jelzős szerkezetek határa bizonytalan;
- több betű igen hasonlóan van írva (r–v–n, o–a, í–é, Sz–L), vagy a szokástól eltérő hangot jelöl a betűkapcsolat (ts=cc vagy c [egysere=egyszerre; sectio=sectio] sc=x [fiscumoc = fixumok]);
- a levélíró viszonylag sok ritka vagy egyedi szóalakat használ a latin törvénykezési szakszavak (fiscumoc = fixumok), a tájnyelvi szavak (garagya) és a tulajdonnevek (közemberek, dülők nevei) köréből;
- a hétköznapi történeteire utaló szavak olvasatát általában nem lehetett ellenőrizni kontrollforrásból.

MEGJELENÉS

Kiadatlanok.

MAGYARÁZATOK

A címzett azonosítása

A levelek Kazinczy Ferenc hagyatékában maradtak fent, de nem nevezik meg a címzettet. A levélíró megszólításából és belső megszólításából egyértelmű, hogy a címzett Bossányi Zsuzsanna egyik fia. A lelőhely mellett a belső utalások sorából is az következik, hogy Ferenc, Miklós, Dienes, László és József fiai közül Ferenc a címzett. A levelek többször is 3. személyben említik Józsefet és Dienest. László ekkor katona volt, Dienes Nagyváradon élt, Miklós családos ember volt, így kevésbé valószínű, hogy hosszabb ideig ráérték volna az érsemjéni gazdaság ügyeit intézni. A levelek utasításából ugyanis egyértelmű, hogy a címzett Érsemjénben tartózkodott.

Kazinczy Ferenc 1802. január 19-én költözött Alsóregmecről Érsemjénbe, ezután írt leveleit már innen keltezte. Kazinczy anyja szintén Érsemjénben lakott ekkor, de e levelek írása idején távol tartózkodott: Alsóregmecen és környékén. Bossányi Zsuzsanna tehát hazairta a leveleit otthon maradt fiának, Ferencnek. Kazinczy azért kért könyveket Nagy Gábortól 1802. február 10-én Érsemjénben kelt levelében, hogy „Az alatt míg az Anyám oda lessz, hadd legyen mit fordítanom.”⁷⁸ Az 5. levél egy meghatalmazást említ („Plenipotentiad”) egy március 15-i perben, és tudható, hogy Kazinczy valóban Érmihályfalván képviselte a családot ekkor.⁷⁹ Szintén e levél említi Muftit, aki a címzettnél van: ez Kazinczy egyik lova volt.

A keltezés helye

E levelek elsősorban egy birtokrendezésről szólnak: a Hericz család visszaváltotta a Kazinczyéknak egykor zálogba adott birtokrészt. A végrehajtás már 1801 novemberében megkezdődött, Kazinczy ezután hamarosan átköltözött Érsemjénbe, de a két érintett család közötti elszámolási viták peres ügyei és a végrehajtás is folyamatban voltak. Kazinczy anyja tehát ezek miatt ment vissza Alsóregmecen, innen, illetve a közvetlen környékéről írta a leveleit Érsemjénben maradt fiának.

A keltezés ideje

A keltezést alapvetően behatárolja Kazinczy fogságból való szabadulása (1801. június 28.) és Bossányi Zsuzsanna halála (1812. november 14.). Tovább szűkíti a lehetséges időtartamot az érsemjéni cseléd lány, Léni említése (5., 7–10. levél): ő 1804. február 19-ig állt Bossányi Zsuzsanna szolgálatában, ekkor elszöktették Bernáth Gedeon emberei.⁸⁰ És végül a regmeci végrehajtás éve: 1802. A pontosabb keltezést az egyes levelek keltezései és belső utalásai adják meg.

5. levél: van keltezés: 1802. február 23.

6. levél: a hónap és nap meg van adva a levélen, az évszám pedig a téma miatt egyértelmű: [1802.] március 5.

7. levél: nincs keltezés.

– „Nyiri szalonát Hust gyakran meg nizen meg ne penyészegyen a Füstbe valót jól Füstölye [...]” A disznóvágás és húsfüstölés téli teendő volt.

– „27 Febr. volt a' pénz”. Kazinczy e feljegyzése értelemszerűen 1802. február 27. utáni (ám a feljegyzés ideje nem feltétlenül esik egybe a levél kézhez vételének idejével).

– „Terminust Mihályt és Debreczent observálni”. Kazinczy e feljegyzése 1802. március 15-ére vonatkozik, nyilván csak az esemény előtt van értelme az emlékeztető sornak.

– „Brevakné szegeny a ki az új szakáts sótalan Toló fankjátul nem tudom meg nem halé.” A 8. levél (1802. március 15.) szerint már gyógyul Brevakné. Eszerint a levél 1802. március 15. előtti.

8. levél: nincs keltezés, de adott a nap: „Ma 15 az a nap a melyen kezdetik a veszedelem”.

– Az említett „veszedelem” a több levélben is említett 1802. március 15-ei tárgyalás: ez a levél írásának napja.

– „Jósi tegnap el ment Jósef napjára”: március 19.

– „a most lábongó Brevaknéval vagyok”: vö. a 7. levéllel.

78 KazLev, 2/506, Kazinczy – Nagy Gábornak, Érsemjén, 1802. febr. 10., 453.

79 KazLev, 2/514, Kazinczy – Nagy Gábornak, [Érsemjén], 1802. márc. 16.

80 KazLev, 3/652, Kazinczy – Nagy Gábornak, h. n. [Érsemjén], 1804. febr. 21.

9. levél: nincs keltezés.

– „Most már öröm Anya vagyok”: Bossányi Zsuzsanna leányai mind Kazinczy fogsága előtt mentek férjhez; a fiúk házasságának időpontjai: Miklós: 1797 (a második: 1826); József: 1802 (eljegyzés: ápr. 21., esküvő: aug. 17.);⁸¹ Ferenc: 1804 (eljegyzés: aug. 27., esküvő: nov. 11.); László: 1806; Dienes: nem házasodott meg, élettársi viszonyának kezdete nem ismert. A levélíró említette Lénit, aki 1804. február 19-éig szolgált Érsemjénben. Ez a két utalás együtt József eljegyzésének vagy házasságának idejét jelöli ki. Mivel Kazinczy a házasságkötés után – ahol ő jelen volt, az anya viszont nem –, kisebb körútra indult és csak szeptember 11-én tért vissza Érsemjénbe (KazLev, 2/532), így ekkor felesleges lett volna gazdasági teendőkre utasítani őt. Ráadásul e teendők tipikusan téli és nem nyári feladatok voltak. Ellenben 1802. április 17-én és 30-án biztosan Érsemjénben volt Kazinczy, hiszen innen írt levelet László öccsének (KazLev, 22/5425, 5426). Eszerint a levél 1802. április 21. utáni napokban keletkezett.

10. levél: nincs keltezés, de a nap adott: „Hetfőn 8 orakor regel”.

– „Juj [= jüj, azaz jöjj] Nagy Gaboral mert it ő kel hogy meg 14 Jun. kezdodvén [...]”: Kazinczy naplójegyzetei közül az [1801–1804] című és *Az én naplóm* 1802-es bejegyzései illeszkednek e felszólításhoz.⁸² Ezekből az derül ki, hogy Kazinczy 1802. május 29-én indult Alsóregmecre, útközben betért Debrecenbe, hogy Nagy Gábor ügyvédet magával vihesse. Eszerint a levelet az 1802. május 29. előtti napokban írta Kazinczy anyja, és mivel a levélben meg van adva a levélírás napja: hétfő, így a pontos keltezés: 1802. május 24.

Az alsóregmeci végrehajtás

A levelek alaptémája egy alsóregmeci birtokrész visszaváltása. Az író unokája, Becske Bálint adatai szerint Alsóregmec több részletben került a Kazinczy családhoz. Kazinczy úkapja, Péter két részbirtokot (1664-ben és 1669-ben), a nagyapa, Dániel egy részbirtokot (1739-ben) szerzett meg, ezzel Alsóregmec egyik felét bírta a család. A másik fele volt a Hericz-birtok. Erről ezt közölte Becske Bálint:

Keczer Menyhért és Ambrus »hütlenek«-nek birtokaik elkoboztatván, Alsó-Regmecen és Csörgő helységben volt birtokaikat, királyi adományul nyeri Hericz Márton 1728-ban. – Hericz Imre és neje, Erdélyi Ilona, a regmeczi birtokokat zálogba adják Kazinczy József, Péter és András testvéreknek 1758-ban. Hericz József e birtokot özv. Kazinczy Józsefné, Bossányi Istvánnétól [!] törvény útján visszaváltja 1801-ben, de azt azonnal elzalogosítja Péchy Sándornak. Péchy [...] 1813-ban Kazinczy Józsefnek és Krainik Józsefnek adja zálogba. Ifj. Hericz József és neje Krainik Klára, 1852-ben visszaváltják barátságos uton, azonban 1855-ben örökösen eladják, Sennyey Pál bárónak 110,000 forintért. Nem volt áldás ezen a Keczerektől elkobozott alsó-regmeczi birtokon.⁸³

81 Vö. KAZINCZY, [1801–1804] = KAZINCZY, *Pályám* 2009, 181–182. (A továbbiakban: KAZINCZY, [1801–1804])

82 Uo., 181–182; Uő, *Az én naplóm* = KAZINCZY, *Pályám* 2009, 264–265.

83 BECSKE Bálint, *Adatok Alsó-Regmeczi Birtoktörténetéhez = Adalékok Zemplén vármegye történetéhez*, szerk. DONGÓ Gyárfás Géza, 11(1905)/10 (1–11. szám), 257–258. Kazinczy apjának alsóregmeci birtokairól I. Ifj. BARTA János, „Ha Zemplén vármegyét az útas vizsgálja...” (*Gazdálkodás és társadalom Zemplén megyében a 18. század végén*), Debrecen, 2009, 284–285. – Az alsóregmeci birtokközpont épületeiről és telkeiről ismerünk egy 1794-ben keletkezett részletes Kazinczy-feljegyzést: MTA KIK, RUI, 4r. 261, 305–316. –

Tehát Kazinczy apja, idősebb Kazinczy József, és ennek testvérei, Péter és András vették zálogba a birtokot. Ezért érinti a nagybácsikat is a levelezés. Az említett Péchy Sándor Kazinczy egyik húgának, Zsuzsannának a férje. A birtokot 1813-ban zálogba vevő ifjabb József Kazinczy öccse volt, Krajnik József pedig Kazinczy másik húgának, Klárának a férje. Az ő lányuk volt Hericz Józsefné Krajnik Klára.

Kazinczy azt írta, hogy 1801. október 15-én a debreceni ügyvéd „Nagy Gábor Úrral már dolgozunk a’ Regmeczi, nem sokára tartandó Executióhoz készülvén”.⁸⁴ Majd 1801. november 3–7-ére vonatkozó feljegyzései szerint meg is történt a végrehajtás:

[1801. nov.] 3. Executio Regmeczen. András Bátyám jelen van. Az Exequens Consil. Fáy Barnabás. Nincs Consignatio Sessionum et Appertinentiarum Hericznél, és így semmire se mehetének vala. Jósi kezekbe adja, pedig el vala végezve, hogy semmi levelet ki ne adjunk. Ezen öszve vész velem, az Anyánk sír, engem vádolnak hogy nem tudok hozzá, én Nagy Gábort provócálom hogy szólljon, ez azt mondja hogy nekem van igazam. Ezen tette után ismét egy más jegyzést communicál. [1801. nov.] 7. Véghez méne. Hericz letett 14,523 f 44 x. 394 fto pedig vetésért. Nagy Gáb. és én Kázmba.⁸⁵

Úgy tűnik, hogy a két félnek nem sikerült mindenben megegyezni, erről tanúskodnak a most közölt levelek is. Az [1801–1804] és *Az én naplóm* bejegyzései szerint Kazinczy 1802. május 29-én elindult Érsemjénből Alsóregmecre, útközben betért Debrecenbe, hogy Nagy Gábort magával vihesse: május 31-e körül érkeztek meg, június 2-án Kazinczy már Kassán volt, majd bejárta a környéket. Június 13-án visszatért Alsóregmecre, és csak július 9-én ért haza Érsemjénbe. Ezen idő alatt szintén Alsóregmecen volt Nagy Gábor és Kazinczy anyja is: az ügyvéd május 31. és június 22. között (talán megszakításokkal), Bossányi Zsuzsanna június 4. előtt és 13–30-a között biztosan ott volt. Kazinczyék 1802. június 25–30-án végleg elhagyták a birtokot és kiköltöztek a régi alsóregmeci házukból: „Elhurczolkodunk a’ Hericz’ házából”.⁸⁶

A Kazinczy család igyekezett jogi úton továbbra is védeni gazdasági érdekeit, de végül 1803 nyarára bele kellett nyugodniuk a per elvesztésébe:

Tegnap vettem a’ Nagy Gábor levelét is: azt Regmeczre útasítom a’ mai postával. [...] A’ Regmeczi executionálisról azt itéli a’ mit Tóth Pápai, Ragályi Jósef barátunk, és Úza. Adja Isten, hogy az ezen dologban megcsalt remény Asszonyámnak elviselhetetlenek ne tessenek. Én ugyan, úgy áldjon-meg az Isten, hogy benne egész hűséggel eljárta. Ha a’ Vice Ispán kérdést tesz nála, minden helyrehozattatik. Csak hogy az is új haladék.⁸⁷

E források részletes bemutatását és értelmezését l. az Irodalomismeret 2017/4-es számában: ORBÁN László, *A széphalmi nemesi birtok*.

84 KAZINCZY, *Az én naplóm*, i. m., 249.

85 Ua., 250; vö. még: KAZINCZY, [1801–1804], 180.

86 Uo., 181–182; Uő, *Az én naplóm*, i. m., 264–265.

87 KazLev, 22/5440, Kazinczy – Bossányi Zsuzsannának, Bécs, 1803. jún. 2., 62–63. Talán e levélben említett „haladék”-kal kapcsolatos Nagy Gábor két hónappal későbbi újabb megbízása: KazLev, 22/5442, Kazinczy – Bossányi Zsuzsannának, Érsemjén, 1803. aug. 29., 64.

Ez az időszak Kazinczy szabadulása utáni visszatérésének és az osztályrész kikérésének időszaka is egyben, habár a következő évek elmérgesedett családi vitáinak e levelekben még alig van jele. Megjegyzendő, hogy a Hericz-birtokért tekintélyes summát kapott Kazinczy anyja: egy főszolgabíró 20 éves, egy kocsis 100 éves fizetését. A néhány évvel későbbi családi osztozkodáskor az egyik ajánlat 1000 Ft évjáradékról szólt:

[...] Eöcsém Uramnak választás engedődött, a Jesztrebi portió, Mátyásházi szőlő és az Eöcsém Uram által el kezdett ház; vagy Semienyben lakó ház, két Urbarialis telek, és két gyalog szeres, minden fordulóra 50 köblös, kaszálló 's minden nemű egyéb beneficiumok között. Akár esztendőnként 1000 f. Ez akár melyik annyi, hogy Eöcsém Uram köszönettel tartozik acceptálni és akár mely uton kívánná Eöcsém Uram az Anyját szorítani többet nem kap.⁸⁸

A korban a törvényes kamat 6% volt, tehát a Hericz által fizetett összeg utáni kamat majdnem kitette volna az 1805-ben ajánlott évjáradékot.

Becske Bálint fent idézett adatai alapján minden alsóregmeci birtokrész atyai birtok volt, a Hericztől kapott összeget tehát Kazinczy anyjának szét lehetett volna osztania gyerekei között a (szokás)jog alapján. Miként a többi atyai részt sem adta ki, úgy ezt az összeget is közös családi vagyonként kezelte.⁸⁹ Talán azért, mert éppen a házassága évében vették zálogba a birtokot, tehát lehetséges, hogy közös szerzeménynek tekintették.⁹⁰

Az 5–10. levelek tárgyi és nyelvi magyarázatai ábécérendben

A B S: Árva (azaz özvegy) Bossányi Susanna.

András: → Kazinczy András.

angeralni (rég.): negyedelni (költséget).

Antal: (?)

arenda (lat., rég.): haszonbér.

Balajt (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka. Ragályi Mária Magdolnát itt jegyezte el Kazinczy testvére, József 1802-ben.

Barna Pali: talán a Gömörben és Zemplénben birtokos melléthei és horkai Barna család tagja.

Bednyakné: (?)

Berető (Zemplén vm.): Berető, ma Bracovce (SZK). Kazinczy nagybátyjának, Kazinczy Andrásnak a lakhelye, amely feleségének hozományaként került birtokába.

88 KazLev 24/5968, Péchy Imre – Kazinczynak, Álmosd, 1805. aug. 7., 53–54.

89 „Ide vetem, hogy Jósi az Anyámat arra vevé, hogy a' Hericztől kapott pénzen vegyen az Anyám is ezer ft. ára, ő is ugyan annyi marhát a' Debr. vásáron. 2000 forintot tehát belé tettek; nem tettek az én számomra is. A' marha mételyes volt, 's mind eldöglött azon esztben. Az Anyám megszánta, 's oda engedé Jósinak a' tőkepénzt.” KAZINCZY, *Az én naplóm, i. m., 276.*

90 Kazinczy József és Bossányi Zsuzsanna 1758. szept. 29-én házasodtak össze, és Alsóregmecre költöztek. KAZINCZY Ferenc, *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete = KAZINCZY, Pályám emlékezete, i. m., 164.*

Blasko, Joannes: Zemplén vármegyei „ordinarius geometra”, akiről Szirmay Antal ezt írta: „Tökéletes mappa leg inkább kívántatik, mellyet Blaskó rajzolásából igen is meg nyerhettyük.”⁹¹ Blaskónak több korabeli kéziratos zempléni térképét őrzi a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Térképtára, főleg az S 11 Kamarai térképek (1747–1882) és az S 12 Helytartótanácsi térképek (1738–1875) gyűjteményekben.

Boda Ferenc (?–1804): a Kazinczy család gulyása.

Bojtorján: (?)

Brevákné: (?)

Büdöskuti: bizonyára Bydeskuty Imre (?–1805), aki 1792-től alispán. Néhány héttel korábban Kazinczyék meglátogatták: „5^a Febr. az Anyámmal Büdöskúty Úr látogatására mentem (:a' ki hós-emparodó Pinkóczról házasodott 's a' Szartos vizén ment által, 's Ször Demeteren lakik; de az semmi, Zomboriként:) –”⁹²

Cassa: Kassa.

czitáltat (lat.): idézet.

comisio: commissio (lat.): megbízás.

compareálni (lat.): megjelenni adott időben és helyen. „Compareált-é az Úr Kövérnek és Dobsának? Ki az ő Prókátorok? Én tegnap és ma az Assessor Mihályfi Úr praesidiuma alatt folyó Mihályfalvi Proportionalis Processusa miatt oda által mulattam magamat. Holnap is által megyek.”⁹³

Cséfáni: ?

Csonka: érsemjéni „Szántó föld a' telekhatáron.”⁹⁴

Csörgő (Zemplén vm.): ma Čerhov (SZK), Alsóregmectől kb. 1 km-re keletre.

declaral (lat.): kihirdet.

defecultosoc: a bizonytalan olvasatú szó feltehetően „defectusok”-at (lat.), azaz 'hiányok'-at, hibák'-at jelent.

Demjéné: (?)

dertse: derce, a lisztnél durvábbra, de a daránál finomabbra őrölt búza.

Dienes → Kazinczy Dienes.

dieta (rég.): (rendi) országgyűlés.

Dravetzki Jósi: Kazinczy egyik 1802. jún. 6-ára vonatkozó jegyzete szerint Pazdicson találkoztak.⁹⁵

Dupa: (?)

Eperjesi György vagy Ferenc: érsemjéni asztalosmester, néhány évvel később Kazinczy kiállt egy vitában mellette.⁹⁶

91 KazLev, 24/5943, Szirmay Antal – Kazinczynak, Eperjes, 1790. febr. 24., 33. E levél jegyzetében tévesen azonosítva a térképrajzoló.

92 KazLev, 23/5678, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemjén, 1802. febr. 14., 49.

93 KazLev, 2/514, Kazinczy – Nagy Gábornak, [Érsemjén], 1802. márc. 16., 463. Váczy János jegyzete: „Mihályfi Ferencz a debreczeni kerületi tábla ülnöke volt ez időben”. *Uo.*, 599.

94 *Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából, 1864: Bihar vármegye, I.*, közzét. HOFFMANN István, KIS Tamás, Debrecen, 1996, 186. Online elérés: <http://mnytud.arts.klte.hu/sorozat/pesty/pesty1.pdf>

95 KAZINCZY, [1801–1804], 182.

96 KAZINCZY Ferenc, [Kazinczy Ferenc „Diáriuma”] = KAZINCZY, *Pályám emlékezete, i. m.*, 200–201 (a továbbiakban: [Kazinczy Ferenc „Diáriuma”]); Uő, *Az én naplóm, i. m.*, 316–317.

executio: executio (lat.): végrehajtás.

exhibitio: exhibitio (lat.): perbeli okirat felmutatása; ha az ellenérdekelt félnél volt az irat, erre bírói döntéssel kötelezhettek.

fátyol szita: sűrűbb szövetű kézi szita.⁹⁷

Fay: Fáy Barnabás (1753–1829), főjegyző (1784-től), a debreceni kerületi tábla ülnöke (1787-től), kancelláriai referendárius (1810–1815) és udvari tanácsos, Szabolcs (1817–1824), majd Ung (1824–1829) vármegyei főispáni helytartó, főispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabaddkőműves társa volt.

Ferentz: (?)

fergats (?): a bizonytalan olvasatú szó talán 'virgács' = 'büntetésre használt vessző' értelemben szerepel.

ferslág (ném.): nagyobb útiláda.

Filep: talán kocsis.

fixumoc; **fixumoc**: fixumok (lat.); kijelölt törvényt napok a vármegyei bírászkodásban.⁹⁸

forspont (rég.): előfogat (ném.: Vorspann); a jobbágyi szolgáltatás része volt katonai vagy hatósági személyek (országos és megyei tisztviselők, egyéb felhatalmazottak) kocsijához egy pár felszerszámozott lovat adni, amiért 1751-től már csekély ellenérték is járt.

fusu: fésű (?).

Gabor: → Nagy Gábor.

Galgotsi: bizonyára Galgóczy, akivel kapcsolatban volt Kazinczy anyja.⁹⁹

garagya (rég., táj.): „Felhányt földből, vályogból, trágyából, gallyakból, venyigéből v. élősovénnyből álló kerítés; garád.”¹⁰⁰

geneologia: genealogia (gör.): származástan, családfa.

góré: „kukorica tárolására szolgáló, fonott vagy lécezett építmény.”¹⁰¹

Gresli: egy dülő megnevezése.

György Kristóf megint Kristóf István és János: (?)

Gyurka: Gyalog György, Kazinczy inasa 1801–1803 között.¹⁰²

hével level (rég.): hévvel lével: nagy hirtelen.¹⁰³

inquizitsió: inquisitio (lat.): nyomozás, vizsgálat.¹⁰⁴

Istók: → István.

István: talán az alsóregmeci molnár (?–1805).

[Jókef] Abrahám [szabadépi...]: (?)

Jósi: → Kazinczy József.

97 *Magyar néprajzi lexikon*, főszerk. ORTUTAY Gyula, 1–5, Bp., Akadémiai, 1977–1982, szítálás szócikk. Online elérés: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/>

98 *Törvénytudományi műszótár, i. m.*, 157, Fixa szócikk.

99 Vö. KazLev, 3/611, Kazinczy – anyjának, Érsemjén, 1803. aug. 27.; KazLev, 4/899, Kazinczy – anyjának, [Kalinál], 1806. ápr. 2.

100 KÁLNÁSI Árpád, *Debreceni civis szótár*, Debrecen, 2015, 293. Online elérés: <http://mek.oszk.hu/03200/03209/03209.pdf>

101 *Magyar néprajzi lexikon, i. m.*

102 KAZINCZY, Pályám emlékezete, i. m., 1092, 1153.

103 KÁLNÁSI, i. m., 293.

104 *Törvénytudományi műszótár, i. m.*, 192.

K: → Kövér.

Kazinczy András (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. Zemplén vármegyei tisztségviselő, adószedő (1775), országgyűlési követ (1790/91. és 1796.), királyi udvari tanácsos. A sátoraljaújhegyi református egyház főgondnoka.

Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. Bihar vármegye al- és főjegyzője (1784-től), másodalispánja (1803–1811, lemond), országgyűlési követe (1808), királyi tanácsos. 1794-ben a nagykarolyi főispáni beiktatáson Kazinczy megismertette a Martinovics-szervezkedéssel.

Kazinczy József (1772–1855): Kazinczy öccse, Abaúj vármegye tábla- és főszolgabírája.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna (1740–1812): Kazinczy anyja.

Kazinczy Péter (1747–1827): Kazinczy nagybátyja. Zemplén vármegyei táblabíró, adószedő, alispán (1799–1804) és országgyűlési követ (1802). A református egyház és a sárospataki kollégium bőkezű támogatója.

Kazinczy Zsuzsanna (Susi) (1768–1842): Kazinczy húga. 1788-tól Péchy Sándor (1757–1811) felesége.
kerenda: gerenda.

Keserű: Érkeserű (Bihar vm.), ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.

Kój (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.

kólts: kulcs.

Komjáti Miklós: (?)

komlós korpa: élesztő, kelesztőanyag kenyérhez.¹⁰⁵

Kortsma: talán utalás a „Zemplény Vgyei Fő Esküst Korcsma Pál Ur” személyére, aki 1809-ben Kistárkányban Kazinczyék számára felbecsült egy birtokot,¹⁰⁶ 1813-tól alszolgabíró lett.¹⁰⁷

köböl (rég.): változó nagyságú űrmérték: 62, 94, ill. 125 liter, ez utóbbit használták pl. a pesti piacon.

Kövér: talán Kövér Imre (?–1812), Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemjéni református egyház főkurátora (1795 k.).

Krainik: a Krajnik családdal rokonságban voltak a Kazinczyak: Kazinczy húga, Klára Krajnik Józsefhez ment férjhez.

lada: a családi iratokat őrző láda.

Lajos: → Rhédey Lajos.

lang: lángliszt, jobb minőségű liszt.¹⁰⁸

legalis (lat.): törvényes (személy vagy irat?)

Leni: Lény, érsemjéni cselédlánya, 1804-ig állt Kazinczy anyjának szolgálatában.

Leskő: (?)

Mali: bizonyára Kazinczy húgának, Klárának és Krajnik Józsefnek a gyermeke: Krajnik Amália.

Mányi: talán → Mali.

mapa (rég.): térkép.

meszely (rég.): űrmérték; 1 meszely=1/2 icce; 1 magyar meszely = kb. 0,42 liter.

Mihályfalva (Bihar vm.): Érmihályfalva, ma Valea lui Mihai (R).

105 *Magyar néprajzi lexikon, i. m., tartósított erjesztőanyag* szócikk.

106 *KazLev*, 22/5525 (2074/a), Bossányi Zsuzsanna – Kazinczynak, [1811. okt. 5. előtt.]

107 *KazLev*, 11/2518, Kazinczy – Helmeczy Mihálynak, Széphalom, 1813. szept. 19.

108 *Magyar néprajzi lexikon, i. m., szítálás* szócikk.

Mihályi (Zemplén vm.): Felsőmihályi, ma Michalok (SZK); vagy Alsómihályi, ma Michal'any (SZK).

Móka hát: érsemjéni dűlő, „melly egy Mihályfalva felől a Semlyéni hataron keresztül menő víz folyás az úgy nevezett Móka mentében fekszik.”¹⁰⁹

Mufti: Kazinczy lova.

Mf. Jtzag: (?)

Nagy Gábor (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai diáktársa, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja, a Kazinczy család ügyvédje.

Nyíri: a Nyíri család több tagja is dolgozott Kazinczyék szolgálatában: Nyíri István kocsis és a felesége, Nyíri János béres és talán Nyíri Ferenc is.¹¹⁰

observálni (lat.): (meg)figyelni.

Otomany (Bihar vm.): Ottomány, ma Otomani (R).

öl (rég.): hossz mérték; 6 láb, kb. 1,9 méter.

ördög árka: az érmihályfalvi előjárók 1864-es leírása szerint: „Egyébiránt e város [ti. Érmihályfalva] határán a déli oldalon még ma is látható árok vonul el, mely az Érsemjéni határtól a dél keleti oldalról folytatólag, 's a dél nyugoti oldalon ismét az Érsemjéni határba ereszkedik; mely árokról a rege azt tartja, hogy ez Zsigmond Magyar Király idejében huza-tot, és az Országot keresztül vágja, miért is azt tartják hogy ezen árok két Országnak határa volt, és maig is Ördög árka név alatt ismertetik.”¹¹¹ Az ördögárok néven általánosan emlegett honfoglalás előtti védmű vonalától ez az árok keletebbre esik.¹¹²

Pepi: lehetséges, hogy Kazinczy húgának, Klárának és Krajnik Józsefnek a gyermeke: Krajnik Josepha (később Kállay Gáborné).

P.: → Kazinczy Péter.

Péter: → Kazinczy Péter.

Pista: (?)

pitylélni: pitlézni, finom lisztet őrlni.¹¹³

piz: pénz.

plenipotencia (lat.): teljhatalom, felhatalmazás ügyintézésre.

[primet]: talán prémet.

procator: prókátor (rég.): ügyvéd.

procuratoria (lat.): procuratoria constitutio, ügyvédi meghatalmazás. Kazinczy írta Nagy Gábornak: „A' Kövér és Dobsa alkalmatlan levele ma jutott kezéhez az Anyámnak. Pro 15-a Mart. citáltattunk. Akkor az Ur nem vonja-el a' maga rég olta tapasztaltatott barátságát az Anyámtól. Szeretnének tudni, az az Urnak pro 15a Mart. kell e Procuratoria Constitutio? azaz ha az Öcsém nem hagyott e az Ur kezeiben egyet?”¹¹⁴

109 *Pesty, i. m.*, 186.

110 KAZINCZY, *Pályám emlékezete, i. m.*, 1180.

111 *Pesty, i. m.*, 190.

112 BALÁS Vilmos, *Az Alföldi Hosszanti Földszancok*, Régészeti Füzetek, II/9, Magyar Nemzeti Múzeum–Történeti Múzeum, Bp., 1961, 78 skk. Online elérés: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_NEMZ_regFuzetek_2_09/?pg=0&layout=s

113 *Magyar tájszótár*, szerk. SZINNYEI József, 1897–1901, II, 167. Online elérés: <http://mek.oszk.hu/07000/07025/pdf/tajszotar2.pdf>

114 *KazLev*, 2/506, Kazinczy – Nagy Gábornak, Érsemjén, 1802. febr. 10., 453.

proporsio (lat.): proportio, arány, arányosítás. „Én tegnap és ma az Assessor Mihályfi Úr praesidiuma alatt folyó Mihályfalvi Proportionalis Processusa miatt oda által mulattam magamat. Holnap is által megyek.”¹¹⁵

protestátsio: protestatio (lat.): tiltakozás, óvás.

protzesus: processus (lat.): eljárás, per.

Radván: Füzérradvány.

Ragályi József (1769–?): kamarai ügyész (1806–1810). Idősebb Ragályi József fia.

Regmez: Alsóregmec.

reguláz (rég.): szabályoz.

Rehdeyné: Rhédey Lajosné, Kácsándy Terézia (1764–1804): Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja. 1786-ban ment férjhez. Csokonai az ő temetésére írta a *Halotti verseket*.

Rhédey Lajos, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Terézia férje.

reprotestál (lat.): viszonttiltakozik; a perben óvást ad be az óvás ellen.

rezignál: resignál (lat.): lemond.

Rf. (rég.): rénes v. rhénes (rajnai) forint, ezüstpénz; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár.

saletromozva: kálium-nitráttal tartósítva, pácolva.

Sári: (?)

Sebök: (?)

sectsio: sectio (lat.): szekció, felosztás.

Semjen: Érsemjén.

Serhazhoz: Széphalom egyik korábbi neve: „Az atyám és anyám a’ Serházról adtak neki nevet, ’s midőn embereiket ide kiküldötték, ugy adták parancsolataikat hogy a’ Serházhoz menjenek ki; ’s ez a’ név mostanáig is fenn maradt.”¹¹⁶

sódar (nép.): sonka.

Susi → Kazinczy Zsuzsanna.

Szaklanyi: bizonyára Szaklányi Zsigmond (1754 k.–1807) református lelkész. A debreceni kollégiumban tanult, ahol 1781-ben senior lett, 1782-ben külföldi tanulmányútra indult, hazatérve Nagyváradon volt lelkész 1802-ig. Kazinczy egy 1795-ös, nyelvújítást gúnyoló vitairatot neki tulajdonított.

Sze A: a rövidítés feloldása: „Szerető Anyád”.

Szabó Péter: a Kazinczy család birtokainak egyik intézője.¹¹⁷

Szász: (?)

Szent György nap: április 24.

Szilágyi: érkeserűi személyről további adatot nem találtunk.

Szördemeter: Szödemeter (Szilágy vm.), ma Săuca (R).

szuszk (rég., táj.): szuszék, ácsolt láda, amelyet többek között gabona tárolására is használtak.¹¹⁸

115 KazLev, 2/514, Kazinczy – Nagy Gábornak, [Érsemjén], 1802. márc. 16., 463. Váczy János jegyzete: „Mihályfi Ferencz a debreczeni kerületi tábla ülnöke volt ez időben”. *Uo.*, 599.

116 KAZINCZY, *Széphalom és házi dólgaím* = KAZINCZY, *Pályám emlékezete*, i. m., 155.

117 KazLev, 22/5442, Kazinczy – Bossányi Zsuzsannának, Érsemjén, 1803. aug. 29., 64.

118 *Magyar néprajzi lexikon*, i. m., ácsolt láda szócikk.

tábla: districtualis tábla (lat.): kerületi tábla; első fokon, főleg megyehatárokon átnyúló örökösödési és birtokügyekben ítélkező bíróság 1848-ig, egyik székhelye Debrecen volt.

tattárka (táj.): hajdina; kásanövény.

Tavas szalmája: (?)

terminus (rég.): határidő; ülészak.

tona (rég.): hordó vagy bödön. A német 'Tone' szóból. Kazinczy „tonnácska” alakban és hordócska értelemben használta.¹¹⁹

[Turós Satskó]: e bizonytalan olvasatú helynévre nem találtunk adatot.

Ujhej; Ujhely: Sátoraljaújhely.

ugarlás: felszántott ugar.

urbariális: (lat.): úrbéri.

x. (rég.): krajcár, → Rf.

vana (táj.): vanna, túrósbödön.

Varad: Nagyvárad.

véka (rég.): űrmérték, illetve a mérőedény.

Vf.: váltóforint, papírpénz (II. József idején az ezüstpénzzel azonos értékű, később gyengébb).

vice ispány: alispán; → Büdöskuti.

violenzia (lat.): violentia; erőszak, erőszakosság.

Vitéz Gazda: (?)

[V...a]: (?)

Zi Mihály Fia: talán Zi István, aki Kazinczy anyjának szolgálatában állt 1805-ben. Kazinczy feljegyzései szerint 1805. április 22-én: „Zi István behajtja a' Debreczeni vásárra a' két ökröt. Megrészegszik; eldől; a' két ökör elvész, de megtalálkozik.” Két nap múlva kapja meg a büntetését: „24. Zi Pista jó 's megverik.”¹²⁰

11.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna – Kazinczy Ferencnek
h. é. n. [Alsóregmec vagy környéke, 1809. január 30. és február 18. között]

KÉZIRAT

Autográf eredeti elküldött levél: MTA KIK M. Ir. Lev. 4r. 183., 9. tétel. Melléklet: nincs. 1 f.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

119 KazLev, 5/1119, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. máj. 29.

120 [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”], 209; KAZINCZY, [1804–1805], 192.

MAGYARÁZATOK

A levélen nem található keltezés. A megírás ideje az írásképből és a tartalomból állapítható meg. Bossányi Zsuzsanna kézirása már bizonytalanabb vonalvezetésű, mint az 1802-es levelekben, de még nem diktálja a levelet, mint pl. az 1810. december 12-ei levelénél. A levélben említett Selymiről 1805 és 1813 között találunk említést Kazinczy naplóiban és leveleiben (ezt lásd a név jegyzeténél). A még pontosabb datálást egy szomorú esemény segíti: „Miklósné Levelét tegnap vetem a kis Leánya meg holt 28 Januariusba”: Kazinczy Miklósné Beothy Victoria (Victoire) (1778–1823), Kazinczy testvérének felesége írt tehát Kazinczy anyjának. Kazinczy Miklósnéknak két leányukról tudnak a családtörténeti lexikonok és a KazLev is: Natália (1803–?) és Isabella (1808–1809), mindketten gyermekkorban haltak meg. Ismert Kazinczy levele, amelyben az anyja levelére hivatkozva nyilvánította részvétét Isabella halála miatt sógornőjének 1809. február 18-án: „Meine Mutter schreibt mir, dass Ihre Isabelle gestorben sey.”¹²¹ Mivel e levél februári, Kazinczy anyja pedig január 28-ai halálhírt továbbított, ezért bizonyos, hogy a két levél összefügg és Isabellát gyászolták, tehát a most közölt levél is 1809-es. Feltételezhető, hogy Kazinczy Miklósné legkorábban egy nappal a haláleset után írt a temetés és az említett utazás miatt, és Bossányi Zsuzsanna is egy nappal később továbbította a hírt („Levelét tegnap vet[t]em”). A jelen levél e számítás alapján 1809. január 30. és 1809. február 18. között íródott, de mivel feltételezhető, hogy Kazinczy rögtön a hír kézhez vétele után kifejezte részvétét, ezért február közepe a legvalószínűbb keletkezési idő.¹²²

Szunyog: ?

Toronya (Zemplén vm.): Nagytoronya, ma Trňa (SZK), település Alsóregmectől kb. 5 km-re keletre; Kazinczyéknak itt szőlőjük volt.

Ersók: a Kazinczy család szolgálója, talán azonos azzal, akiről ezt írta Kazinczy: „[1805. júl. 21-én] Erzsók Asszonyt felfofozám a’ spionkodásért.”¹²³

Sejmi: Selymi, a Kazinczy család érsemjéni birtokainak intézője, gazdája (első általunk ismert említése Kazinczy egyik 1805. ápr. 21-re vonatkozó naplójegyzetében, utolsó ismert említése egy 1813. február 8-i levélben található).¹²⁴

Miklósné [...] kis Fiával: Kazinczy öccsének, Miklósnak (1774–1844) ekkor élő fiai: Gusztáv Adolf (1799–1823), Sándor (1801–1861), Viktor (1805–1864). Miklós Bihar vármegye táblabírája volt, a Martinovics-perben őt is megvádolták, de felmentették és – a fogsága beszámításával – 1795. május 17-én szabadon engedték. 1797-ben vette el Beothy Victoriát (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lányát.

Pásztó (Heves vm.): részben a Kazinczy család birtoka, 1813-tól Miklósné osztyálya része.

Sze A: Szerető Anyád.

A B S: Árva Bossányi Susanna.

121 KazLev, 6/1423, Kazinczy – Kazinczy Miklósnénak, Széphalom, 1809. febr. 18., 238.

122 Az életrajzi adatok forrása: KazLev; KAZINCZY, *Pályám emlékezete, i. m.*, 875; Kazinczy 1826–1828-as autográf feljegyzése a jelen levél lelőhelyén található Kazinczy Miklós-levélen.

123 [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”], 210; vö. KAZINCZY, [1804–1805], 195.

124 KAZINCZY, [1804–1805], 191; KazLev, 10/2386, Kazinczy – Fazekas Istvánnak.